

УДК 371.322:378.126:147

Андрій Кучерявий,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українознавства
Донецького юридичного
інституту МВС України

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ: ПРИНЦИПИ ДОБОРУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Розглянуто проблему недостатньо дослідженого аспекту добору навчальних завдань у процесі управління самостійною роботою майбутніх юристів. Досліджено принципи, що визначають розумово орієнтований характер завдань самостійної роботи, їх кількісний та якісний добір, постійне формування та удосконалення навчальних та професійних умінь студентів, виконання ними творчих дій. Обґрунтовано значущість впровадження зазначених принципів у навчальний процес.

Ключові слова: управління, самостійна робота студентів, навчальні завдання, принципи, майбутні юристи.

Рассмотрена проблема недостаточно исследованного аспекта подбора учебных заданий в процессе управления самостоятельной работой будущих юристов. Исследованы принципы, которые определяют умственно ориентированный характер заданий самостоятельной работы, их количественный и качественный подбор, постоянное формирование и усовершенствование учебных и профессиональных умений студентов, выполнение ими творческих действий. Обоснована значимость внедрения указанных принципов в учебный процесс.

Ключевые слова: управление, самостоятельная работа студентов, учебные задания, принципы, будущие юристы.

The article considers the problem of insufficiently studied aspect of task's selection in managing self-guided work of future lawyers. The article examines the principles, that determine the mentally-oriented character of the tasks for a self-guided work, theirs quantitative and qualitative selection, permanent forming and perfection of students' learning and professional abilities, theirs performance, that is reflected in creative actions. The article has justified the importance of application these principles in the educational process.

Key words: management, students' self-guided work, learning tasks, principles, future lawyers.

Освітня діяльність вищої школи має стійку тенденцію до збільшення використання самостійної роботи через зростання навчальної інформації, комп'ютеризацію навчання тощо. Проте її організація з боку викладачів носить неупорядкований характер, що свідчить про другорядний статус самостійної навчальної діяльності в порівнянні з лекціями чи семінарами. Це пояснюється різним станом вивченості організаційних та педагогічних засад цих двох форм навчання, зокрема недостатньо дослідженим є аспект добору навчальних завдань у процесі управління самостійною роботою майбутніх юристів, що і обумовлює проблему нашого дослідження. Вивчення принципів добору навчальних завдань є необхідним для вироблення теоретичних засад проектування самостійної роботи студентів юридичних спеціальностей на технологічному рівні.

Дослідження спирається на роботи науковців за трьома напрямками. В одному з них розкривається питання сутності самостійної навчальної діяльності, її змісту та певних організаційних засад [2; 4]. Другий напрямок визначає зміст підготовки представника правової галузі [5], а третій – питання управління в навчальних закладах юридичної спрямованості [1]. При цьому вченими безпосередньо розкрито питання управління самостійною навчальною діяльністю майбутніх юристів лише в аспекті її проектування з деяких навчальних дисциплін у Донецькому юридичному інституті [3].

Досягнення вітчизняної та світової науки як у галузі управління освітою, так і в аспектах теорії самостійної навчальної діяльності не вирішили питання визначення принципів добору навчальних завдань у ході підготовки майбутніх юристів.

Метою дослідження є визначення принципів добору навчальних завдань у системі управління самостійною роботою студентів юридичних спеціальностей. Відповідними завданнями є встановлення їх сутності та розгляд регульованих властивостей кожного з принципів.

Система управління самостійною роботою майбутніх юристів має свою структуру та суб'єктів реалізації окремих функцій. Послідовне виконання обов'язків ректоратом, деканатом і кафедрою має за певний результат створення переліку навчальних завдань до кожного модуля самостійної роботи. Безпосередніми виконавцями добору завдань є, звичайно, працівники кафедр, які при розробці змісту модулів самостійної роботи покладаються на відповідні принципи педагогічного проектування. Ці принципи мають вирішувати завдання професійної підготовки юристів, їх загального розвитку, забезпечувати ефективність навчального процесу та ін.

Першим з них є принцип **розумовоцентричної організації самостійної навчальної діяльності**. Він обумовлений пріоритетністю розумової діяльності студента в процесі засвоєння навчального матеріалу. Зокрема це очевидно при формуванні уявлення, поняття та знання, коли зміни у свідомості людини є запланованим результатом процесу навчання. Частково розумовоцентричний характер навчальної діяльності властивий і

етапу набуття умінь: від початку студент завжди свідомо контролює хід виконання дії, а далі, можливо, вона буде виконуватися автоматично. Розумова діяльність студента буде більш успішною, якщо він уже має відповідний досвід розумової роботи, працює систематично та інтенсивно. Вона обумовлює сформованість більшості навчальних та професійних умінь студента юридичної спеціальності. Враховуючи особливості правових професій, зокрема щодо виконання дедуктивних, індуктивних, аналогічних, узагальнюючих розумових дій, обов'язкової наявності в юриста системного мислення, слід зазначити, що навчальні завдання самостійної роботи мають бути ще й різнобічними. Потреба вдосконалення розумових здібностей студента може бути реалізованою через такий добір навчальних завдань, який характеризується найбільшою та водночас доступною складністю, а також максимальною для виконання інтенсивністю.

Другим принципом нашого розгляду є принцип **гармонійного поєднання достатньої кількості та якості навчальних завдань для самостійного опрацювання**. Факторами упровадження цього принципу є:

- завжди ситуативне перебування студентів на певному етапі засвоєння навчального матеріалу;
- спланований кінцевий результат засвоєння студентами кожної теми навчального курсу;
- реальний зв'язок між допустимою складністю завдань самостійної роботи та навчальними здібностями студентів, а також методичними умовами навчання;
- необхідність удосконалення когнітивних характеристик студента.

Перший та другий фактори обумовлюють послідовне ускладнення навчальних завдань з урахуванням початкового та запланованого стану оволодіння студентами навчальним матеріалом. При цьому значну роль відіграє кількість завдань, якщо за рахунок неї відбувається відпрацювання уміння (навички). У підготовці правоохоронців це має місце, наприклад, при опануванні прийомами захисту, стрільби, наданні першої медичної допомоги та ін. Для всіх юристів кількісний добір завдань необхідний для формування умінь кваліфікації злочинів, укладання процесуальних документів, побудови судової промови тощо. Реалізація зазначеного принципу з огляду наведених факторів передбачає наступність навчальних завдань. Результат виконання поточного завдання утворює нову зону перспектив навчальних досягнень студента, у просторі якої добирається нове завдання, а їх кількість визначається особливостями шляху від найпростішого до такого, що відповідає вимогам вивчення теми.

Наступний фактор забезпечення необхідної якості та кількості навчальних завдань самостійної роботи полягає в їх якісному доборі з урахуванням зон актуального розвитку студентів. Оскільки вони різняться за своїми здібностями, то потребують можливості вибору завдання за рівнем доступності. «Сильний» студент відразу візьметься за складне завдання, а «слабкий» почне з простого і лише поступово дійде до найбільш складних. Отже, викладач має передбачити різні шліхи

опанування матеріалом теми. Наприклад, завдання на визначення кваліфікації злочинів у кримінальному праві мають передбачати вивчення параграфу підручника, розгляд матеріалу в коментованому кримінальному кодексі, вивчення прикладів кваліфікації та безпосередній перелік відповідних задач. Хтось зі студентів почне виконання самостійної роботи саме з підручника, а хтось з вивчення прикладів кваліфікації, що свідчить про врахування потреб різних студентів. Навчальна вправа може бути єдиною для всіх, але її виконання вимагатиме від кожного з майбутніх юристів різного обсягу зусиль та часу на виконання. Це стосується всіх видів навчальної роботи. Відповідно методичне забезпечення самостійної навчальної діяльності має гарантовано висвітлювати шлях до повного виконання завдання кожному студентові, містити елементи алгоритмізації, рекомендації та підказки, що необхідно для найбільш слабких з них.

Фактор необхідності удосконалення когнітивних характеристик студента передбачає добір вправ, орієнтований на розвиток особистості майбутнього юриста, що обумовлено стратегічними завданнями закладу освіти. За рахунок виконання навчальних завдань створюються нові зони розвитку студентів, що обумовлює подальші перспективи виконання навчальних завдань, зокрема міжпредметних, з інших предметів тощо.

Принцип **постійного удосконалення навчальних умінь** є одним з провідних для функціонування системи управління самостійною роботою студентів взагалі. Рівень сформованості навчальних умінь визначає можливість виконання завдань самостійної роботи: якщо студент не володіє методикою написання курсової роботи, то він її не підготує і т.д. Жодний з майбутніх фахівців не прийшов до вищого навчального закладу із сформованими навчальними вміннями, які не були затребувані в школі. Стан їх сформованості завжди має перспективу удосконалення, зокрема це стосується умінь творчого характеру чи складних за своїм змістом. Прості та загальнонавчальні вміння, які є основою складних, формуються, як правило, на перших курсах, отже, їх формування має входити до педагогічних завдань викладача, який працює з першокурсниками.

Профільні навчальні дисципліни можуть вимагати сформованості специфічних навчальних умінь, які переростають у професійні або є основою для їх формування. Наприклад, вміння працювати з текстом взагалі, є підґрунтям вміння роботи з юридичним текстом, а воно, в свою чергу, дозволить сформуванню вміння укладання процесуальних документів. Вміння юридичної практики можна назвати спеціальними навчальними. Вивчення студентами спеціалізованих предметів визначає перед викладачем нові завдання щодо цілеспрямованого формування у старшокурсників навчальних умінь нових змісту та якості.

Дуже важливими є ті навчальні вміння, які дозволяють студенту успішно виконувати творчі вправи та завдання наукової спрямованості. Вони утворюють категорію творчих навчальних умінь. Без них студент не оволодіє навчальною дисципліною на творчому рівні, який є найвищим. За умови сформованості творчих умінь майбутній фахівець стає здатним

створювати свій продукт та застосовувати власні знання й уміння в нестандартних умовах та ситуаціях, зокрема в ході професійної діяльності. Необхідність їх формування в студентів вимагає від викладача впровадження завдань самостійної роботи, що містять елементи творчості.

Наступним в переліку принципів добору навчальних завдань є принцип **спрямованості управління самостійною навчальною діяльністю студентів юридичних спеціальностей на формування фахових знань і умінь різної функціональної приналежності**. Завдяки можливості використання самостійної роботи на будь-якому етапі вивчення навчального матеріалу її можна вважати провідною формою формування фахових знань і умінь. Кожне з них посідає своє місце в загальній системі цінностей юриста та має своє функціональне призначення. Частина з них забезпечує виконання юристом низки суто виконавських функцій. Окремі знання та уміння забезпечують реалізацію особистісно-розвивальної та соціально-культурної функцій, які по-своєму виконуються представниками правової галузі. Яскравим прикладом умінь, що забезпечуватимуть майбутньому юристові особистісний професійний розвиток протягом усієї кар'єри є уміння пошуку інформації, її аналізу, виділення головної думки та інше. Відповідний контекст виконання має бути в більшості навчальних завдань з кожної навчальної дисципліни. Ті уміння юристів, які сприяють забезпеченню культурного збагачення українського суспільства, визначають, у першу чергу, їх мовну та комунікативну компетентність, а також здатність працювати в умовах науково-технічного прогресу, за сучасної соціально-економічної та політичної ситуації в країні тощо. Через це навчальні завдання самостійної роботи для них повинні містити письмові вправи, забезпечувати підготовку до виступів та участі в дискусіях, сприяти набуттю досвіду використання сучасного програмного забезпечення, орієнтувати студентів на вивчення практики судових рішень, розпорядчих і керівних документів Президента й Верховної Ради України, центральної та місцевої виконавської влади тощо.

Принцип **забезпечення актів творчих дій** у ході добору завдань самостійної роботи є визначальним щодо гарантування якості вивчення навчальної дисципліни. Цілком закономірно з точки зору організації вивчення кожної теми, що у підсумку студент буде здатним використати отримані знання та уміння в принципово нових умовах. Проте й кожний пізнавальний крок майбутнього фахівця як на початку вивчення матеріалу, так і на інших етапах цього процесу, містить елементи творчості через докладання зусиль, спрямованих на відкриття невідомого, оволодіння новим знанням тощо. Фактор творчості в таких діях часто є непомітним, адже пізнання нового носить не загальнонауковий характер, а особистісний. Навіть, якщо навчальна дія студента не несе суспільної чи наукової значущості, вона має особистісну значущість та забезпечує рух у становленні особистості. Послідовна реалізація актів творчих дій за допомогою використання проблемних ситуацій, завдань пошукового чи

винахідницького характеру, інших засобів не тільки забезпечує якість засвоєння матеріалу, а й дозволяє процесу навчання набути розвивального характеру. Створення таких умов навчання сприяє високому темпу пізнавальної діяльності студентів, набуттю ними пізнавальної мотивації та можливості до самореалізації. Упровадження елементів творчості унеможлиблює байдуже ставлення з боку студентів до навчальної дисципліни, наявність проявів безініціативності, безвідповідальності за результати виконання завдань тощо. Метою проектувальної діяльності викладача має бути впровадження завдань суто творчого характеру, якими є самостійні наукові дослідження. Зазвичай такі завдання розробляються викладачами профільних предметів, керівниками курсових і дипломних робіт. Проте зорієнтувати студента на підготовку доповіді на конференцію, написання статті, конкурсної роботи, підготовку презентації власного проекту може кожний викладач.

Таким чином, за результатами нашого дослідження встановлено, що в системі управління самостійною роботою студентів добір навчальних завдань ґрунтується на п'яти провідних принципах. Ними визначається, що навчальні завдання мають характеризуватися розумовоцентричною спрямованістю, певною кількістю та якістю, орієнтованістю на постійне удосконалення навчальних умінь та формування фахових знань і умінь різної функціональної приналежності, а також постійною присутністю елементів творчої діяльності. Результати дослідження дозволяють перейти до вивчення такої складової управління самостійною роботою студентів юридичних спеціальностей як технологічних особливостей проектування модулів самостійної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бесчастний В. М. Механізми державного управління розвитком вищих навчальних закладів системи МВС України: теорія, методологія та практика : монографія / В. М. Бесчастний. – Донецьк : Юго-восток, 2009. – 407 с.
  2. Малихін О. В. Теоретико-методологічні засади організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів : дис. доктора пед. наук : 13.00.09 / О. В. Малихін. – Кривий ріг, 2009. – 504 с.
  3. Кучерявий А. О. Проектування самостійної роботи студентів юридичних спеціальностей : навч. посіб. / А. О. Кучерявий, М. Л. Шелухін, В. В. Кадала та ін. ; за заг. редакцією А. О. Кучерявого. – Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. – 200 с.
  4. Солдатенко М. М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності : монографія / М. М. Солдатенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 198 с.
  5. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України : монографія / Г. Х. Яворська. – Одеса : ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.
-